

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовao комисију 16.08.2019. године; Наставно-научно веће Природно-математичког факултета Универзитета у Новом Саду</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <p>др Снежана Радуловић, редовни професор, Екологија, 21.10.2016, Природно-математички факултет Универзитета у Новом Саду, председник комисије</p> <p>др Душанка Цвијановић, доцент, Екологија, 15.12.2014, Природно-математички факултет Универзитета у Новом Саду, ментор</p> <p>др Јасмина Камберовић, доцент, Екологија биљака и животиња, 01.02.2016, Природно-математички факултет Универзитета у Тузли, члан комисије</p> <p>др Александра Марковић, научни сарадник, Екологија, 27.6.2018, Институт за хемију, технологију и металургију, Универзитет у Београду, члан комисије</p>
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Бојан (Јовица) Дамњановић</p> <p>2. Датум рођења, општина, држава: 13.08.1987, Шабац, Република Србија</p> <p>3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет; Дипломске академске (мастер) студије Екологије; Мастер еколог</p> <p>4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија 2013. година; Доктор наука-еколошке науке</p> <p>5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране: /</p> <p>6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: /</p>
III НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Екологија и конзервациона вредност водене вегетације шљункара у плавном подручју реке Дрине

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са знаком броја страна, поглавља, слика, шема, графикона и сл.

Докторска дисертација је написана на српском језику (латиница), а сажетак је дат на српском и енглеском језику. Обим докторске дисертације је 181 страница, организоване у осам поглавља: Увод – 16 страница; Циљеви рада – 1 страница; Материјал и методе – 19 страница; Резултати – 59 страница; Дискусија – 17 страница; Закључак – 3 страница; Литература – 22 страница (са 214 цитираних јединица) и Прилог – 28 страница. Докторска дисертација садржи и Захвалницу, Садржај, Кључне документацијске информације на српском и енглеском језику, као и Биографију кандидата.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

НАСЛОВ докторске дисертације је формулисан јасно и прецизно, у складу са тематиком и садржајем спроведених истраживања. Комисија сматра да је наслов у потпуности адекватан.

У поглављу УВОД су систематично представљена досадашња истраживања из области екологије језера насталих након завршетка експлоатације минералних сировина, што је представљало основу за касније дефинисање проблематике и циљева истраживања. Додатно је описан економски аспект експлоатације шљунка у плавној зони река, као и национална законска регулатива и регулатива Европске уније из ове области, уз осврт на отворена питања од значаја за тему истраживања. Преглед досадашњих релевантних истраживања везаних зарекултивације и ремедијације језера насталих након завршетка експлоатације шљунка дат је систематично, са посебним акцентом на савремене трендове и значај успостављања макрофитске вегетације у новоформираним језерима. Дат је детаљан преглед досадашњих истраживања биодиверзитета и конзервационе вредности шљункара на територији Европе и Северне Америке. Комисија сматра да је поглавље Увод написано на систематичан и свеобухватан начин и да јасно указује на значај и оправданост теме истраживања.

Кандидат је ЦИЉЕВЕ докторске дисертације поставио након детаљног прегледа актуелне и доступне литературе и прелиминарних теренских истраживања, што му је омогућило јасан увид у отворена питања у области истраживања. Комисија сматра да су циљеви ове докторске дисертације јасно и прецизно дефинисани и коципирани у складу са пријавом теме и изнетим резултатима истраживања.

Поглавље МАТЕРИЈАЛ И МЕТОДЕ је подељено на три основна потпоглавља и конципирано тако да обухвати основне податке о истраживаним локалитетима и преглед методологије рада, уз податке о методологији теренског прикупљања података (дато кроз четири засебне целине, сходно типологији података). У виду три засебне целине детаљно је објашњена припрема података сакупљених на терену за даље нумеричке анализе и статистичку обраду. Комисија сматра да су локалитети истраживања адекватно одабрани, као и да је методологија истраживања јасно и прецизно описана и релевантна за остварење задатих циљева истраживања. Одабране методе статистичке обраде података у потпуности прате задате циљеве истраживања.

Поглавље РЕЗУЛТАТИ састоји се из седам потпоглавља, док је прво потпоглавље подељено у мање целине. У првом потпоглављу *Основне карактеристике истраживаних шљункара* дат је преглед макрофитске флоре и вегетације, затим квантитативни индекси макрофита, физичко – хемијски параметри квалитета воде и хидроморфолошке карактеристике станишта истраживаних локалитета. У другом потпоглављу *Конзервациона вредност врста и локалитета* дате су вредности апсолутног конзервационог индекса (С скор) и просечног конзервационог индекса по врсти (Спр скор) за сваку шљункару и природно флувијално језеро. Треће и четврто потпоглавље чине резултати који се тичу *Односа структуре макрофитске вегетације и физичко – хемијских параметара квалитета воде* и *Односа структуре макрофитске вегетације и хидроморфолошких параметара квалитета станишта*, док је у петом представљено *Парционисање варијансе објашњене физичко – хемијским и хидроморфолошким параметрима*. Посебно је кроз шестопотпоглавље дат *Однос структуре макрофитске вегетације и хидролошких параметара*. Резултати о *Односу квантитативних индекса макрофита, конзервационих индекса и сигнификантних хидроморфолошких параметара* дат су у седмом потпоглављу. Поред текстуалног описа, резултати су приказани табеларно и графички. Комисија сматра да је кандидат адекватно представио резултате својих истраживања, као и да су резултати систематично изложени, јасно приказани, на одговарајући начин сумирани и да у потпуности прате логичан след постављених циљева.

У Поглављу ДИСКУСИЈА сви изложени резултати су дискутовани у односу на податке доступне у актуелној националној и међународној литератури. Извршено је и детаљно поређење резултата добијених обрадом података прикупљених на шљункарама и природним флувијалним језерима и то са аспекта хидроморфолошких карактеристика водених тела, физичко-хемијских атрибута, структуре макрофитске вегетације, присуства заштићених таксона и приоритетних угрожених станишта, као и конзервационих и макрофитских индекса. Посебна пажња је у дискусији посвећена могућностима примене добијених резултата у планирању будућих еколошки одрживих

експлоатационих поља. Комисија сматра да је дискусија детаљна, свеобухватна и да су резултати јасно дискутовани у светлу досадашњих литературних података.

У поглављу ЗАКЉУЧАК су јасно и сумарно представљени закључци који се односе на рад у целини. Комисија је става да су изведени закључци јасно формулисани и у потпуности у складу са постављеним циљевима и добијеним резултатима.

Поглавље ЛИТЕРАТУРА представља преглед библиографских јединица које су коришћене у свим поглављима дисертације. Комисија сматра да је коришћена литература адекватна, актуелна и у потпуности обухвата релевантне изворе везане за тему истраживања.

Поглавље ПРИЛОГ састоји се из 50 фотографија и 10 табела. Комисија је става да фотографије и табеле из прилога приказани адекватано и да омогућавају детаљнији увид у истраживања обухваћена овом докторском дисертацијом.

Комисија позитивно оцењује све делове докторске дисертације.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

M22 - истакнутимеђународничасопис

Damnjanović, B., Novković, M., Vesić, A., Živković, M., Radulović, S., Vukov, D., Anđelković, A., Cvijanović, D. (2019) Biodiversity-friendly designs for gravel pit lakes along the Drina River floodplain (the Middle Danube Basin, Serbia). *Wetlands Ecology and Management*, 27(1): 1-22

M34 - саопштење са међународног скупа штампана у изводу

Damnjanović, B.,Novković, M., Radulović, S., Cvijanović, D. (2019) The diversity of macrophyte communities in the Drina River floodplain (the Middle Danube Basin, Serbia) 13th Symposium on the Flora of Southeastern Serbia and Neighboring Regions, 20th to 23th June 2019, Staraplanina Mt., Serbia, Book of Abstracts, pp 82-83

Cvijanović, D., **Damnjanović, B.,** Novković, M., Vesić, A., Živković, M., Anđelković, A., Vukov, D., Radulović, S. (2018) The role of hydrological regime in structuring macrophyte assemblages in gravel pit lakes along the Drina River floodplain (Serbia). *Botanica Serbica*, 42 (supplement 1) 7th Balkan Botanical Congress – 7BBC 2018, 10th to 14th September 2018, Novi Sad, Serbia, Book of abstracts, pp 82

Damnjanović, B., Živković, M., Novković, M., Anđelković, A., Radulović, S., Cvijanović, D. (2016) The role of physico-chemical parameters in structuring macrophyte vegetation in gravel pits along the Drina River floodplain (Serbia). The International Bioscience conference and 6th International PSU - UNS Bioscience Conference – IBSC, 19th-21st September 2016, Novi Sad, Serbia, pp 67-68

Damnjanović, B., Živković, M., Novković, M., Vesić, A., Matić, A., Radulović, S., Cvijanović, D. (2016) Aquatic macrophytes in gravel pits along the Drina River floodplain (Serbia). *Proceedings of the 41st International Association for Danube Research (IAD) Conference*, 13th – 16th September 2016, Sibiu, Romania, pp 38

M63 - саопштењесаскупана националног значаја штампано у целини

Cvijanović, D., **Damnjanović, B.,** Novković, M., Živković, M., Anđelković, A., Vesić, A., Vukov, D., Radulović, S. (2018) Konzervacioni status makrofitske vegetacije u kopovima šljunka u plavnom području donjeg toka reke Drine. *Zbornik radova 47. godišnje konferencije o aktuelnim temama korišćenja i zaštite voda, VODA 2018*, 12. – 14. 06. 2018 godine, Sokobanja, pp 111 – 118

Damnjanović, B., Živković, M., Novković, M., Gorunović, M., Anđelković, A., Radulović, S., Cvijanović, D. (2017) Hidromorfološke karakteristike šljunkara u donjem toku reke Drine. V Memorijalni naučni skup iz zaštite životne sredine „Docent dr Milena Dalmacija“ 31.03.-01.04.2017. godine, Novi Sad, V-05

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

На основу изложених резултата истраживања кандидат је извео следеће закључке:

- Макрофитска вегетација је констатована на свих 18 истраживаних шљункара, прикупљених на три експлоатациона поља (Бадовинци, Црна Бара и Липнички Шор). Забележена је 31 биљна врста. Као најчесталије, са највећом апсолутном покривношћу издвојиле су се врсте: *Potamogeton nodosus* Poiret, *Ceratophyllum demersum* L subsp. *demersum*, *Myriophyllum spicatum* L, *Najas marina* L и *Chara globularis* Thuill. На четири природна флувијална језера забележено је 13 врста. Врсте *Vallisneria spiralis* L, *Elodea canadensis* Michx, *Callitriche palustris* L, *Potamogeton natans* L и *Nuphar lutea* (L) Sm издвојиле су се као константне и доминантне. Вредности свих квантитативних индекса макрофита, значајно су веће за шљункаре у поређењу са природним флувијалним језерима на нивоу LEAFPACS сектора.

- На истраживаним шљункарама, анализом кластеровања је издвојено 13 вегетацијских група (VG): VG1 *Ceratophyllum demersum*, VG2 *Ceratophyllum demersum* - *Vallisneria spiralis*, VG3 *Chara contraria*, VG4 *Chara globularis*, VG5 *Elodea canadensis*, VG6 *Elodea nuttallii*, VG7 *Najas marina*, VG8 *Najas minor*, VG9 *Nitellopsis obtusa*, VG10 *Nuphar lutea*, VG11 *Potamogeton nodosus*, VG12 *Potamogeton natans* и VG13 *Potamogeton pectinatus*. На природним флувијалним језерима констатоване су четири вегетацијске групе: VG5 *Elodea canadensis*, VG10 *Nuphar lutea*, VG12 *Potamogeton natans* и VG14 *Typha latifolia*.

- На основу измерених физичко-хемијских параметара, квалитет воде у већини шљункара одговара II класи, на основу чега се истраживане шљункаре могу окарактерисати као водна тела са добрим и бољим еколошким потенцијалом. Све шљункаре и флувијална језера се класификују као високо алкална. У поређењу са шљункарама, сигнификантно веће вредности укупних суспендованих материја, хемијске и биолошке потрошње кисеоника, укупног органског кисеоника и нитрата забележене су на природним флувијалним језерима. Измерене вредности физичко-хемијских параметара указују на мезотрофни карактер локалитета у Бадовинцима и мезо-еутрофни карактер локалитета у Липничком Шору, док се шљункаре на територији Црне Баре могу окарактерисати као еутрофна језера.

- Вредности LHMS (модификационог) скорa за шљункаре кретале су се у распону од 9 – 15, док су вредности LHQA скорa (станишног диверзитета) биле у распону између 33 – 44. Сличне вредности за LHQA скор карактеришу природна флувијална језера (36 – 49). Међутим, вредности LHMS скорa за природна флувијална језера су значајно веће у односу на вредности LHMS скорa за шљункаре. Ови подаци указују на мање присуство антропогеног притиска на шљункарама у поређењу са природним флувијалним језерима у истраживаном подручју.

- Физичко-хемијски и хидроморфолошки параметри су објаснили 57.07% од укупне варијансе вегетацијских података, са 16.57% дељеног ефекта. Физичко-хемијски параметри квалитета воде објаснили су 17.02 % варијабилности у структури макрофитске вегетације. Као најсигнификантнији параметри издвојили су се: сатурација воде кисеоником, укупни органски угљеник, површински активне материје, температура, електропроводљивост, рН и укупни алкалитет. Хидроморфолошки параметри су објаснили 23.48% варијабилности у структури макрофитске вегетације. Као најсигнификантније варијабле, издвојиле су се: структура вегетације у приобалној зони, диверзитет природних типова станишта приобалне зоне, природност обале, диверзитет природног супстрата литорала, масимална дубина, индекс релативне дубине, површина, удаљеност од главног речног тока и старост шљункара.

- Хидролошки параметри су објаснили 8.38% варијабилности у структури макрофитске вегетације. Као најсигнификантније варијабле, издвојили су се број плавних таласа у вегетационој сезони током године у којој је вршено узорковање вегетације и број плавних таласа у пролећном периоду за све четири године. Ови резултати потврђују директни деструктивни утицај плавних таласа на водену вегетацију у вегетационој сезони, као и индиректни утицај пролећних поплава, услед утицаја на трофички статус воде.

- Сумарно, шљункаре у плавном подручју реке Дрине представљају оптимално станиште за развој ретке и угрожене макрофитске флоре. Од укупног броја забележених врста макрофита, 30% се категорише као заштићено или угрожено на националном нивоу. Значајно веће вредности конзервационих индекса установљене су за шљункаре у поређењу са природним флувијалним језерима, што указује на њихов висок еколошки потенцијал.

- Установљен је висок диверзитет приоритетних типова акватичних станишта према Правилнику о критеријумима за издвајање типова станишта, о типовима станишта, осетљивим, угроженим, ретким и за заштиту приоритетним типовима станишта и о мерама заштите за њихово очување, Анексу I, Директиве Европске уније о заштити природних станишта и дивље флоре и фауне (Натура 2000), Резолуцији бр. 4 Конвенције о очувању европске дивље флоре и фауне природних станишта (EMERALD) и Европској црвеној листи станишта.

- Вредности издвојених атрибута шљункара могли бисе искористити у процесу раног планирања и пројектовања експлоатационих поља у плавном подручју реке Дрине и на другим, сличним локалитетима. Генерална препорука је да се два типа шљункара креирају у оквиру једног експлоатационог поља. Први тип, односно шљункаре које би подржавале пионирску вегетацију пршљенчица, требале би бити лоциране на удаљености до 100 m од главног речног тока, површине до 1000 m², индекса релативне дубине >5%. Други тип шљункара које би подржавале вегетацију карактеристичну за низијска флувијална језера требале би бити лоциране на раздаљани од око 300 m од главног речног тока, дубине 3 – 4 m (најмање 2 m), површине између 10000 и 20000 m² (најмање 4000 m²), различитих вредности индекса релативне дубине, али не преко 5%. Сва експлоатациона поља би требало пројектовати тако да се минимизира утицај на обалску и приобалну зону. Придржавањем датих смерница повећао би се диверзитет и квалитет станишта, као и конзервациони потенцијал шљункара. Пројектовањем шљункара на начин као што је предложено у овој дисертацији омогућила би се спонтана рекултивација експлоатационих поља, односно ремедијација у циљу побољшања квалитета воде и ренатурализација станишта, чиме би се знатно смањили (или у потпуности елиминисали) трошкови техничке рекултивације терена.

На основу свега изложеног, Комисија је става да су резултати докторске дисертације одговорили на постављене циљеве истраживања, адекватно анализирани коришћењем релевантне националне и међународне литературе, да су закључци логично изведени и да представљају значајан научни допринос у области екологије, заштите животне средине, заштите природе и одрживог развоја.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Кандидат Бојан Дамњановић је резултате дисертације приказао на јасан и свеобухватан начин. Дисертација је адекватно структурирана на логичне целине. Резултати су систематично и детаљно протумачени и критички упоређени са релевантним подацима из литературе. Као резултат дискусије изведени су закључци који дају директне одговоре на постављене циљеве докторске дисертације. Комисија позитивном оценом оцењује начин приказа и тумачења резултата истраживања.

Напомена: докторска дисертација је прошла проверу оригиналности применом софтвера за детекцију плагијаризма iThenticate у библиотеци Природно-математичког факултета Универзитета у Новом Саду, који је показао да индекс сличности (енг. *similarity index*) износи 9%. Према упутству произвођача софтвера, све вредности испод 15% сматрају се оригиналним радом, што потврђује оригиналност докторске дисертације.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Датијасне, прецизне и концизне одговорене 3. и 4. питање:

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме?

Докторска дисертација је у целини урађена и написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме.

2. Да ли дисертација садржи све битне елементе?

Докторска дисертација садржи све битне елементе научно-истраживачког рада: адекватан увод, са прегледом релевантних података из међународне и националне литературе; јасно дефинисане циљеве и методологију истраживања; детаљно и систематично интерпретиране резултате, уз њихову опсежну анализу и дискусију. Закључци су јасно изведени, на основу свих претходно изложених резултата. Списак литературе садржи све библиографске јединице цитиране у тексту дисертације. На основу изложених података, Комисија закључује да докторска дисертација под насловом „Екологија и конзервациона вредност водене вегетације шљункара у плавном подручју реке Дрине“ садржи све битне елементе оригиналног научног рада.

3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци?

Имајући у виду да се у актуелној прегледној литератури наводи јасна потреба за стицањем и укључивањем еколошких сазнања у процес експлоатације шљунка дуж плавних долина река, резултати ове докторске дисертације имају вишеструки научни и апликативни значај. Теоријски значај добијених резултата огледа се у препознавању и дефинисању срединских параметара који утичу на формирање пионирске макрофитске вегетације у истраживаном типу станишта. Са аспекта заштите биодиверзитета, а према Директиви Европске уније о заштити станишта, дивље флоре и фауне, резултати истраживања доприносе актуелној категоризацији станишта Републике Србије. Поред тога, резултати су примењиви као смернице за планску експлоатацију шљунка у плавном подручју реке Дрине. Тиме би се створили услови за креирање шљункара високог станишног и специјског диверзитета, што би даље допринело унапређењу биодиверзитета не само истраживаног подручја, већ и целог речног слива. Дакле, применом резултата докторске дисертације Бојана Дамњановића омогућило би се превођење деградираних експлоатационих поља у еколошки одрживе станишне комплексе, чиме би се смањили трошкови и комплексност техничке рекултивације експлоатационих поља прописане Законом о заштити животне средине (Сл. гл. РС бр. 135/04, 36/09, 43/11 и 14/16).

Комисија сматра да докторска дисертација садржи све елементе оригиналног научног рада, при чему добијени резултати представљају оригиналан научни допринос у области екологије, заштите животне средине, заштите природе и одрживог развоја.

4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања.

Комисија није уочила формалне и суштинске недостатке дисертације који би утицали на резултате изложених истраживања.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

Комисија предлаже да се прихвати позитивна оцена докторске дисертације под насловом „Екологија и конзервациона вредност водене вегетације шљункара у плавном подручју реке Дрине“ и да се кандидату Бојану Дамњановићу одобри јавна одбрана тезе.

У Новом Саду, 1.10.2019. године

КОМИСИЈА

др Снежана Радуловић, редовни професор
Природно-математички факултет
Универзитет у Новом Саду
Председник комисије

др Душанка Цвијановић, доцент
Природно-математички факултет
Универзитет у Новом Саду
Ментор

др Јасмина Камберовић, доцент
Природно-математички факултет
Универзитет у Тузли
Члан комисије

др Александра Марковић, научни сарадник
Институт за хемију, технологију и металургију
Универзитет у Београду
Члан комисије